

SAMENVATTING VERTAALRICHTLIJNEN – CHRIS P. ODIJK (Cursus Juridisch Vertalen)

- 1a. Gebruik de juiste naslagwerken en andere informatiebronnen (zo actueel mogelijk).
 - 1b. Controleer informatie die u in twee- of meertalige woordenboeken – of op internet, bv. IATE of ‘Google’ – heeft gevonden door eentalige woordenboeken + relevante vakliteratuur te consulteren.
 - 1c. Zorg ervoor dat u ook voor de vertaling relevante vakliteratuur in beide talen bezit (zo actueel mogelijk).
 - 1d. Wees op uw hoede voor ‘betekenisverschuivingen’ in beide talen (bv. NBW 1992!). (Denk hierbij bv. aan termen als ‘goed’, ‘zaak’, ‘eigendom’, ‘overdracht’, ‘levering’, etc.)
2. Kies voor de ‘Amerikaanse stijl’ als de vertaling bedoeld is voor een Amerikaanse doelgroep, voor de ‘Britse stijl’ als deze bedoeld is voor een Britse doelgroep etc. Kies voor het ‘Euro-Engels’ als de tekst onderworpen is aan het gemeenschapsrecht. Indien de doelgroep wat vaag is – d.w.z. niet uit één nationaliteit bestaat – kan men zowel voor BrE als voor AmE kiezen, mits men consistent is. Hoed u – zo veel mogelijk! – voor vermenging van beide! Dit geldt zowel voor spelling (denk aan *-re/er*, *-mme/m*, *-gue/g*, *-our/or*, *ise/ize*), idioom, en bepaalde vormconventies (bv. aanhalingstekens of datumaanduidingen) als ook – in beginsel althans! – voor de juridische terminologie.
- 3a. Duidelijke fouten, zowel in de inhoudelijke als in de taalkundige sfeer, moet u – in beginsel – herstellen in de vertaling. Stilistisch zwak taalgebruik mag tot op zekere hoogte worden aangepast: het verdient aanbeveling om duidelijke pleonasmen en tautologieën eruit te lichten; ellenlange zinnen die de strekking van het betoog vertroebelen, kunnen eventueel worden gesplitst in twee kortere zinnen (maar alleen als het echt nodig is!)
 - 3b. Bij beëdigde vertalingen gelden striktere normen dan bij niet-beëdigde vertalingen als het gaat om de mate waarin men ook aan de lay-out van de brontekst getrouw is: a. bij beëdigde vertalingen moeten alle elementen worden vertaald; b. spelfouten in data en namen mogen in beëdigde vertalingen niet gecorrigeerd worden. De vertaler kan hierop wel een toelichting geven tussen vierkante haken (zonder initialen) of in een voetnoot (met initialen); c. alle elementen die niet vertaald kunnen worden, moeten tussen vierkante haken worden verantwoord; gebruik hiervoor kleiner lettertype. Zaken die onvertaald blijven, dienen cursief te worden gezet.
 - 3c. Met name bij de richting Eng-Ned dient de vertaler alert te zijn op geijkte *synonym strings* of *near synonym strings* – ‘doublets’ en ‘triplets’ die vaak een retorisch functie hebben – zoals *terms and conditions*, *give, devise and bequeath*, *set aside and vacate* etc. Indien het gaat om ‘deadwood strings’ (vaste verbindingen die puur pleonastisch of tautologisch zijn), is het in beginsel verstandig om de *string* ‘compact’ te vertalen, d.w.z. met één woord (zie *Garner Sheet* p. 555 cursusboek!)
- 4a. In beginsel probeert u alle ‘standaardformuleringen’ (b.v. bij de aanhef en afsluiting van formele documenten) woordelijk – of zo woordelijk mogelijk – te vertalen, en alleen als u het gevoel heeft dat dit in een gegeven context verwarrend zou zijn, kiest u voor een equivalent in de doeltaal (de ‘speurtochtprocedure’). Indien men de ‘speurtochtprocedure’ kiest, dient men er in elk geval voor te zorgen dat de gekozen formulering geen elementen aan de tekst ‘toevoegt’, noch dat bepaalde elementen worden weggelaten.
 - 4b. Hoewel men (in beginsel) de lay-out van de brontekst zo getrouw mogelijk tracht te ‘volgen’, is het bij vormconventies (alineaeindeling, hoofdletter vs. kleine letters, interpunctie etc.) in beginsel gebruikelijk om de doeltaalconventies te volgen. Hier kan soms een spanningsveld ontstaan. Vuistregel: probeer de lay-out zo getrouw mogelijk te volgen, maar zonder dat dit indruist tegen de grammatica en de vormconventies van de doeltaal. Dat betekent dat indien de grammaticaregels de vertaler daartoe dwingen, hij – ook in beëdigde vertalingen! – de volgorde van de tekst (ook die van alinea’s) zodanig dient te wijzigen dat de gekozen woord- en alinea volgorde niet indruisen tegen het Engelse taaleigen. In formele deurwaardersexploten, waarbij sprake is van één lange zin waarbij bepaalde elementen als opschrift worden gebruikt, is de vertaler m.i. daartoe gedwongen.
 - 4c. Voorbeelden aanpassing vormconventies: (a) alinea’s (het Engels gebruikt geen ‘subalinea’s’) (b) hoofdletters & kleine letters: (b1) in Engelse juridische documenten worden initiaalkapitalen gebruikt voor partijaanduidingen en andere relevante aanduidingen; in Nederlandse teksten is dat minder gebruikelijk. Conclusie: het is in beginsel aanbevelenswaardig om in vertalingen N-E kleine letters in zulke gevallen in hoofdletters te veranderen; en bij vertalingen E-N om initiaalkapitalen in zulke gevallen in kleine letters te veranderen. Wel zij erop gewezen dat de initiaalkapitalen in Nederlandse documenten – o.i.v. het Engels – terrein winnen; (b2) in het Engels is het gebruikelijk om de ‘hoofdletterregel’ toe te passen bij tussenkopjes, namen van wetten etc. (c) Het welbekende ‘haakjessyndroom’: ronde haakjes gebruiken om aan te geven dat iets facultatief is, is een typisch Nederlandse conventie en mag niet worden overgenomen in het Engels.
 - 4d. Bepaald lidwoord voor partijaanduidingen → gebruik bij voorkeur het bepaald lidwoord voor de partijaanduidingen, zowel in het Engels als in het Nederlands. Alleen bij *Plaintiff*, *Claimant*, *Defendant*, *Appellant*, *Appellee*, *Applicant*, *Petitioner* en *Respondent* – alsmede de Nederlandse pendanten hiervan – wanneer deze gebruikt worden in formele processtukken – is weglating mogelijk, maar niet verplicht.
 - 4e. Geslacht en verwijzwoorden → In het Nederlands is het gebruikelijk om de vrouwelijke verwijzwoorden te gebruiken niet alleen als deze op vrouwelijke woorden als *vennootschap* – of met name genoemde vennootschappen – slaan, maar ook als zij verwijzen naar mannelijke woorden als *principaal*, *agent* etc. als deze laatste vennootschappen zijn. Het Engels gebruikt *it* & *which* (i.p.v. *she* & *who*) voor rechtspersonen.

- 5a. Wat vakjargon betreft: in beginsel volgt u de ‘speurtochtprocedure’: u zoekt naar equivalenten in de doeltaal of in het specifieke doeltaalrechtssysteem waarnaar u vertaalt; als dat echter niet lukt, moet u naar andere middelen grijpen (b.v. benutten van term uit ander doeltaalrechtssysteem of – bij ‘absolute lacunes’ – een van de oplossingen die gegeven worden onder 7).
Er zijn drie mogelijkheden: (a) er is wel een goed equivalent → dan is er geen probleem; (b) er is geen goed equivalent (ook niet in een ander doeltaalrechtssysteem) → dan gelden de beginselen die onder 7 – ‘lacunes in de woordenschat’ – worden behandeld; (c) er is wel een ‘equivalent’ maar dit is bepaald niet perfect. Dit is het zogeheten ‘grijze gebied’, waarbij de equivalentiegraad goed moet worden bestudeerd. (Het is overigens onnodig en onwenselijk om ‘volmaakte gelijkwaardigheid’ na te streven, want dan kan men zelfs ‘moord’ niet meer met *murder* vertalen...)
Als de vertaler – in geval van het ‘grijze gebied’ – tot de slotsom komt dat de termen in onvoldoende mate gelijkwaardig zijn, dan is er sprake van een ‘lacune in de woordenschat’ en moet hij opteren voor: a. compacte omschrijving; b. leenvertaling; c. onvertaald laten; of d. generalisering (zie onder 7).
Als de vertaler in het geval van het ‘grijze gebied’ tot de slotsom komt, dat de termen in *voldoende* mate gelijkwaardig zijn, dan benut hij/zij het gevonden onvolmaakte equivalent wel; in dat geval doet hij/zij er verstandig aan om de oorspronkelijke brontaalterm erachter te zetten, tussen vierkante haken en cursief. Ook kan hij/zij er eventueel een vertalersnoot aan toevoegen om de verschillen tussen de twee termen aan te geven.
Dit afwegingsproces wordt ook door andere factoren beïnvloed: a. doel en status van de vertaling; b. doelgroep; c. is een goede leenvertaling mogelijk?; d. is de leenvertaling lezersvriendelijk?; e. is een bepaalde oplossing niet al te zeer ingeburgerd? Etc.
- 5b. De vertaler dient overigens te beseffen dat bepaalde termen (denk aan ‘eigendom’, ‘bezit’, ‘goed’, ‘zaak’ etc.) er niet als vaktermen ‘uitzien’, omdat ze ook in het gewone spraakgebruik veelvuldig voorkomen, maar dat wel degelijk zijn, omdat de juridische definitie van dergelijke termen vrij ‘strak’ is en afwijkt van de ‘huis-, tuin-en-keukenbetekenis’ van die woorden!)
- 5c. Belangrijk: hoewel de vertaler in beginsel equivalenten tracht te vinden in het rechtssysteem van de doeltaal, mag hij NIMMER uit het oog verliezen dat de vertaling een correcte afspiegeling moet zijn van het rechtssysteem van de brontaal! Met andere woorden, de vertaler mag nimmer zodanig vertalen dat hij/zij de indruk wekt dat bepaalde rechtsverschijnselen of concepten die kenmerkend zijn voor het systeem van de doeltaal toepasselijk zijn op het rechtsstelsel van de brontaal wanneer dat in feite niet het geval is!
- 5d. Wanneer de brontekst niet onderworpen is aan het rechtsstelsel van de brontaal maar aan dat van de doeltaal, gelden er – uiteraard! – andere spelregels. In dat geval dient de vertaler de juridische terminologie van het doeltaalrechtssysteem te allen tijde te volgen.
- 5e. De keuze tussen *civil-law* en *common-law terminology* is heel lastig. Bij het vertalen N-E is het in beginsel verstandig om typische *common-law termen* (systeemgebonden termen die alleen bij de *common-law*-traditie horen) te vermijden, tenzij een dergelijke term als vertaling sterk ingeburgerd is doordat er geen bruikbaar alternatief bestaat. Engelse *civil-law terms* die door een gemiddelde doelgroep slecht worden begrepen, kan men ook beter vermijden (tenzij de vertaling bedoeld is voor juristen die wonen en werken in een *civil law*-gebied (of een gemengd rechtsstelsel): dan kiest u uiteraard consistent voor de *civil-law terminology*).
- 5f. Namen van maatschappelijke instellingen, functies en wetten etc. die louter met het brontaalrechtssysteem worden geassocieerd, moeten – in beginsel – letterlijk worden vertaald (indien een woordelijke vertaling van de eigenaam indruist tegen het Engelse taaleigen, is het verstandig om een iets vrijere vertaling te kiezen.) De eerste keer dat een dergelijke naam in een tekst voorkomt, moet de vertaler eveneens de oorspronkelijke naam vermelden en wel tussen vierkante haken en cursief. (Als een bepaalde Nederlandse instelling echter een officiële Engelse naam heeft (of consistent een bepaalde vertaling hanteert), dient u deze te gebruiken.)
- 5g. Woorden als *notary-notaris/attorney general-procureur-generaal/chamber of commerce/kamer van koop-handel/foundation-stichting* etc. behoren tot een ‘internationale databank van termen’ ter aanduiding van functies en instellingen; vandaar dat ze gebruikt kunnen worden als elkaars vertaling *ondanks betekenisverschillen*. Indien er een goed alternatief voorhanden is (b.v. *civil-law notary*), verdient dat echter de voorkeur.
- 5h. Pas op voor ‘valse vrienden’, zoals ‘statutair’ - *statutory*, ‘jurisprudentie’ - *jurisprudence* etc.
6. Beseff dat vertaalsuggesties niet altijd ‘omkeerbaar’ zijn; en dat generalisering in beginsel minder bezwaarlijk is dan concretisatie.
7. Indien de vertaler heeft vastgesteld dat hij/zij op een ‘lacune in de woordenschat’ is gestuit – wellicht na een lastig afwegingsproces – zijn er vier mogelijke oplossingen: a. compacte omschrijving; b. juridisch ‘neologisme’ in de vorm van een leenvertaling (1e keer: met oorspronkelijke term + omschrijving tussen vierkante haken of in vertalersnoot); c. oorspronkelijke term onvertaald laten en cursiveren (de 1e keer + omschrijving tussen vierkante haken of in vertalersnoot); d. generalisering.
Welke oplossing de beste is, hangt geheel van de term in kwestie en van de context af. Probeer b.v. eerst een goede compacte omschrijving te bedenken die de inhoud van het begrip weergeeft; als dat niet lukt, creëer dan een juridisch neologisme (tenzij de gekozen term reeds een ‘niche’ bezet in het doeltaalrechtssysteem); als dat niet lukt, laat de term onvertaald; tot slot kan men kijken of de context ‘generalisering’ verdraagt.